

АРХЕОЛОГІЯ БУКОВИНИ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Тези доповідей VI міжнародного
наукового семінару

м. Чернівці, 16 грудня 2022 року

Міністерство освіти і науки України
Інститут археології НАН України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Науково-дослідний Центр Буковинознавства (Чернівці)
ВГО «Спілка археологів України»

VI міжнародний науковий семінар

**АРХЕОЛОГІЯ БУКОВИНИ:
ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Тези доповідей

м. Чернівці, 16 грудня 2022 р.

Чернівці

2022

ОРГКОМІТЕТ

Добржанський О. В., д.і.н., проф. (*голова*)
Скорейко Г. М., к.і.н., доц. (*заступник голови*)
Моця О. П., д.і.н., проф., чл.-кор. НАН України
Михайлина Л. П., д.і.н., доц., ст.н.с.
Пивоваров С. В., д.і.н., проф.
Рідуш Б. Т., д.г.н., проф.
Чучко М. К., д.і.н., проф.
Возний І. П., д.і.н., проф.
Петраускас О. В., к.і.н., ст.н.с.
Кулаковська Л. В., к.і.н., ст.н.с.
Манігда О. В., к.і.н., н.с.
Ткачук Т. М., к.і.н.
Гуцал В. А., к.і.н.
Руснак О. В., к.і.н.
Прохненко І. А., к.і.н., доц.
Баюк В. Г.
Грига В. В.
Боднарюк М. І.
Романович Т. І.
Калініченко В. А., к.і.н.
Ільків М. В., к.і.н. (*секретар*)

Археологія Буковини: здобутки та перспективи: Тези доповідей VI міжнародного наукового семінару (м. Чернівці, 16 грудня 2022 р.). – Чернівці: Технодрук, 2022. – 156 с.

Тези доповідей наукового семінару присвячені актуальним питанням археології Буковини та сусідніх регіонів. Розглядається проблематика кам'яної доби, епохи палеометалу, раннього заліза, середньовіччя та раннього нового часу, а також історії вивчення, охорони та використання об'єктів археологічної спадщини, музеєфікації старожитностей краю. Результати досліджень представили науковці та краєзнавці з Чернівецької, Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської областей, Києва, Вінниці, Чернігова, Ужгорода, Кам'янця-Подільського (Україна), Сянока (Польща), Сучави (Румунія), Стамбула (Туреччина), Будапешта (Угорщина).

Автори-доповідачі несуть повну відповідальність за точність наведених фактів та дотримання академічної доброчесності.

© Науково-дослідний Центр
Буковинознавства, 2022
© Автори, 2022

З М І С Т

Андроничук В. П. Нові надходження археологічних матеріалів у фонди Чернівецького обласного краєзнавчого музею	8
Акатріні В. М., Акатріні М. М. 400-річчя Хотинської битви в нумізматиці, філателії та геральдиці	9
Apraschivei C. New arguments regarding the utility of a unique prehistoric item	12
Бандрівський М. С. Чи можливим було водне сполучення між басейнами лівих приток Середнього Придністров'я і річковою системою верхів'їв Західного Бугу і Прип'яті..?.....	13
Бандрівський М. С. Про пережитки поганства на правобережжі Середнього Придністров'я до XVII–XVIII століть (за матеріалами кам'яної антропоморфної скульптури на Покутті)	15
Боднарюк М. І. Дослідження поселень трипільської культури на берегах річки Котовець (ліва притока Сірету)	18
Вамуш А. А. Язичницька символіка в жіночих головних уборах населення Буковини в епоху Середньовіччя	20
Виногородська Л. І. Оборонно-сторожові споруди на городищах і замках XIII–XV ст. на Поділлі	22
Возний І. П. Торгівля населення північної частини Буковини з Візантією та Кримом у XII–XIII ст.	25
Горбаненко С. А., Рідуш Б. Т., Ільків М. В. Депозит деталей на знаряддя для обробітку ґрунту з Чорнівки II	29
Гуцал В. А. Дослідження Чернівецького університету Ленківецького городища 1958 р.	33

Драгомирецька О. Г. Посуд трипільської культури поселення Шипинці з колекції Крайового музею – об’єкт досліджень Олега Кандиби	36
Драгомирецька О. Г., Ільків М. В. Матеріали епохи пізньої бронзи з науково-допоміжного фонду Чернівецького обласного краєзнавчого музею	39
Ignătescu S. Octavian Luchian și tezaurul monetar de la Noua Suliță	42
Ільків М. В., Михайлюк В. В., Ємчук В. В. Об’єкти археологічної спадщини на території м. Чернівці: питання кількості та локалізації	43
Ільків М. В., Шевчук Б. В. Бронзовий серп із Коновки на правобережжі Середнього Дністра	45
Калініченко В. А., Михайлина Л. П., Пивоваров С. В. Рідкісний тип ножів із слов’янських поселень райковецької культури на Буковині	48
Калініченко В. А., Пивоваров С. В., Горбаненко С. А. Тезаврації сільськогосподарських знарядь із Рідківецького археологічного комплексу VIII–X ст.: попереднє повідомлення	50
Карпо А. В. Археологічні пам’ятки в околицях с. Топорівці на Буковині	53
Кононенко О. М., Рідуш Б. Т., Поп’юк Я. А. Кам’яна індустрія з місцезнаходження пізньоплейстоценової фауни Зеленів	56
Коржик В. П. Де ж той старовинний город Хмелів?	58
Котовіч П. Н., Миська Р. Г. Захисний упор від середньовічної холодної зброї з фортеці Тустань	61

Куценяк О. Я. Колекція Трипільських пам'яток з с. Молодове та Поливанів Яр Чернівецької обл. у фондах Львівського історичного музею	62
Кушнір І. Б. Повідомлення про археологічні відкриття в україномовній пресі Буковини 20-30-х років ХХ ст.	64
Легета В. П. Відображення археологічних досліджень Цецинського городища у матеріалах ДАЧО	66
Манігда О. В., Короленко Я. Л., Калініченко В. А. Вістря стріл давньоруського часу із зібрання Вінницького обласного краєзнавчого музею	68
Мордовін М. В., Прохненко І. А. Товарна суконна плomba міста Циттау з с. Строїнці Новоселицького р-ну Чернівецької обл.	71
Niculică V. P. Archaeological discoveries in the area of the city of Siret at the end of the 19th century. The contributions of Josef von Gutter and Victor Prelicz	73
Парацій В. М. Замчище в с. Денисів (у контексті археологічного вивчення Ярослава Пастернака)	76
Парацій В. М. Археологічні артефакти з фондів Бережанського краєзнавчого музею: металеве тесло періоду Київської Русі	79
Петегирич В. М. Ріки в історії та археології княжої доби Прикарпаття і Волині	81
Петраускас О. В. Горизонт знахідок 5 століття з Комарова та Бузовиці-1 (про етнокультурну ситуацію в лісостепу між Прутом та Дністром)	85
Пивоваров С. В. Наслідування гюлістанським дирхемам Джанібєка із городища в Зеленій Липі	87
Пивоваров С. В., Грига В. В., Кузик О. П., Калініченко В. А. Дослідження Чорнівського городища у 2019 р.	91

Пивоваров С. В., Калініченко В. А. Скроневе кільце з ажурним плетивом з Чорнівського городища першої половини XIII ст.	94
Преступенко Ю. В. Пам'яткоохоронна діяльність Чернівецького обласного центру з питань культурної спадщини у 2022 році	96
Прохненко К. І. Особливості написання наукових праць на археологічну тематику в сучасному інформативному просторі	99
Прохненко О. Ф., Жиленко М. А. Металеві накладки та застібки книг з замків Закарпаття	101
Рідуш Б. Т. Новий погляд на датування мустьєрського шару палеолітичної стоянки Молодове I	104
Романович Т. І., Панчук А. Г. Рухомий матеріал нового часу з центральної частини м. Чернівці	106
Ротар О. В., Арслан Т. Я., Ільків М. В. Металева посудина-імбрик з фондів Чернівецького обласного краєзнавчого музею	109
Рубанець М. В. Каменотесання у Дорошівцях: витоки і традиції	111
Рубанець М. В., Ільків М. В. Керамічні люльки із сіл Привороки та Ставчани на Буковині	117
Руснак О. В., Ротар О. В. Табличка «Взаємне земське страхування Бессарабської губернії» з Хотина	121
Сандуляк В. О. Цем'янкові розчини в муруваннях Хотинського замку	123
Скорейко Г. М. Технології використання археологічних старожитностей на уроках історії.....	126

Терський С. В., Демський Н. В., Куценяк О. Я. Нова знахідка бронзового ножа гальштатської доби«з полум'яподібною спинкою» в околицях с. Словіти на Львівщині	129
Томенчук Б. П. До питання про архітектурно-просторову організацію розпланування давньоруських городищ Галицько-Буковинського Прикарпаття	130
Федорук А. В., Боднарюк М. І. Тактика «малої війни» на Буковині у період використання готичного обладунку в Європі	134
Черненко О. Є., Луценко Р. М. Дослідження археологічного комплексу у с. Малий Листвен на Чернігівщині	137
Чобан Р. Д. Городище у селі Вербовець Косівського району.....	141
Чучко М. К. Православні муровані храми міжвоєнних Чернівців як об'єкти історико-архітектурної спадщини румунського періоду	143
Шкурідін О. М. Східнослов'янське городище-фортеця поблизу с. Грозинці: п'ять століть історії	147
Яковишина Я. М. Трипільське поселення Рестев (Дністрівка) в урочищі Дністровські Ярки на Буковині	149
ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ	151

*Микола Ільків (Чернівці),
Василь Михайлюк (Чернівці),
Володимир Ємчук (Чернівці)*

ОБ'ЄКТИ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИН НА ТЕРИТОРІЇ м. ЧЕРНІВЦІ: ПИТАННЯ КІЛЬКОСТІ ТА ЛОКАЛІЗАЦІЇ

На території сучасних Чернівців, яка охоплює площу понад 153 км², виявлено археологічні старожитності різних епох – від палеоліту й до нового часу включно. Зібраний матеріал став основою для багатьох розвідок і узагальнюючих праць з історії міста, краю, держави чи й більших територіально регіонів. Однак навіть питання стосовно загальної кількості археологічних пам'яток у межах населеного пункту залишається відкритим. Так, Б. О. Тимошук (1978), який виявив переважну більшість старожитностей на території населеного пункту, говорив про 80 археологічних пам'яток в м. Чернівці по обох берегах р. Прут. Однак у підготовленій дослідником частині довідника (1984) вказана інформація про півсотні об'єктів у межах міста. С. В. Пивоваров (2009) зазначає, що на території сучасних Чернівців відомо близько 90 археологічних пам'яток.

З півсотні археологічних об'єктів у м. Чернівці, про які є порівняно вичерпні первинні дані (1984), згідно з узагальненим каталогом В. М. Войнаровського, на державний облік з 1969 р. по 1987 р. взято лише 17 пам'яток (1992). Межі й охоронні зони жодної з археологічних пам'яток / об'єктів на території м. Чернівці не винесені в натурі (на місцевості), що також породжує ризики у сфері їх збереження та охорони. З незрозумілих причин під час коригування історико-архітектурного опорного плану міста в 2006-2007 рр., було враховано дані й нанесено лише 15 зон охорони археологічного культурного шару без їх найменування (Вечерський, Скібіцька, Сердюк 2008), а деякі пам'ятки, на які була в наявності облікова документація (наприклад, городища в уроч. Червона Глина, Турецька Поляна, на г. Цецино й ін.), взагалі ніяк не були відображені в документі. У зв'язку з формуванням завдання на розроблення комплексного плану просторового розвитку Чернівецької міської територіальної громади у 2022 р. на основі архівно-бібліографічних даних було складено список пам'яток / об'єктів археології на території м. Чернівці із зазначенням їх типу і культурно-хронологічної приналежності,

локалізації та посиланнями на відповідні джерела інформації й літературу. Вдалося зібрати дані про 58 археологічних пам'яток / об'єктів. Очевидно, що з часом цей список буде коригуватися й доповнюватися. Припускаємо, що первинно розбіжності в кількості археологічних об'єктів на території м. Чернівці могли з'явитися через те, що декілька об'єктів могли враховуватися окремо або ж як один комплекс (наприклад, рештки міського центру княжої доби в р-ні Ленківці, куди входять городище, селища і могильники; середньовічне слов'янське городище і поселення поряд в уроч. Червона Глина, поселення трипільської культури в р-ні Рошай парне поховання доби бронзи на його території тощо).

Крім того з'ясувалося, що деякі пам'ятки, які числилися за сусідніми населеними пунктами, від яких колись отримали назви в науковій літературі, насправді знаходяться в адміністративних межах м. Чернівці. Скажімо, городище Магала (уроч. Кругла Канава) і низка синхронних поселень довкола в Садгирському лісі. Схожа ситуація з комплексом пам'яток райковецької культури, відомим як Рідківці (уроч. Стара Рогатка): городище і частина поселення знаходяться на території Садгирського лісництва (м. Чернівці), а північно-східна частина поселення – на полях с. Рідківці.

Таким чином, до сформованого переліку з 58 пунктів входять майже виключно поселенські пам'ятки: стоянки, поселення (селища), городища та пов'язані з ними поховання. Натомість тут не враховано такої категорії археологічних об'єктів як місцезнаходження (пункти поодиноких поверхневих знахідок артефактів), які при подальших ретельніших дослідженнях теж можуть виявитися більш значними стаціонарними археологічними об'єктами. Наприклад, про знахідки крем'яних виробів у м. Чернівці повідомляв ще у 1870 р. О. Ф. фон Петріно, а вже наприкінці XIX – на початку XX ст. Р. Ф. Кайндль фіксує цілу низку таких місцезнаходжень: кам'яні сокири на правому березіПруту, на вулицях Ваговій і Поточній (сучасні Л. Толстого та Київська); овальний керамічний тягарець на Роші; фрагменти керамічного посуду біля підніжжя Цецинської гори; римські монети імператорів Траяна та Луція Вера на вулицях Пумнула, Пожежній (сучасна А. Міцкевича між вулицями Лесі Українки та І. Котляревського) та біля Цецина; пізньосередньовічний залізний меч ізр. Прут й ін. У 1938 р. у відслоненнях яру в районі Клокучки (уроч. Зозуля або Молода долина) виявлено місцезнаходження з рештками мамонта (Saucius-Săveanu 1944). Пункт в уроч. Лутарія О. П. Черниш відніс

до раннього палеоліту (ашель) (1987). Два місцезнаходження епохи пізньої бронзи (кінець II тис. до н.е.) виявлені останні десятиліття: бронзова сокира-кельт, знайдена у 2012 р. Мельничуком Іваном Івановичем (1934 р.н.) на території садового товариства «Ювілейний» в кінці вул. Заставнівської; скарб бронзових виробів, знайдений у 2014 р. північніше вул. І. Підкови (Ільків 2014). До цього ще варто додати цілий перелік поодиноких знахідок монет раннього нового часу та їх скарбів (Пивоваров 2002). Певна кількість інших пунктів чітко не локалізована, а знахідки не потрапили до музейних установ, через що вони залишаються недостовірними чи малодостовірними й при можливості потребують верифікації.

Окремо варто звернути увагу на позначення решток укріплень та курганних насипів на давніх картах (наприклад, першої військової зйомки Буковини 1773-1775 рр.), де можуть бути нанесені втрачені чи не зафіксовані сучасними дослідниками об'єкти.

Таким чином, остаточно питання щодо кількості об'єктів археологічної спадщини та їх локалізації на території м. Чернівці залишається відкритим і може бути вирішеним шляхом подальшої наукової та пам'яткоохоронної роботи.

*Микола Ільків (Чернівці),
Борис Шевчук (Мошанець)*

БРОНЗОВИЙ СЕРП ІЗ КОНОВКИ НА ПРАВОБЕРЕЖЖІ СЕРЕДЬНОГО ДНІСТРА

Бронзові серпи формують одну із найбільш характерних категорій металевих виробів епохи пізньої та фінальної бронзи, в т.ч. у Карпато-Дністровському регіоні. У межах сучасної Чернівецької обл. вони зафіксовані переважно в скарбах, менше як поодинокі випадкові знахідки і на території поселень. Особливо інформативні знахідки з поселень, які піддаються більш обґрунтованій культурній та хронологічній атрибуції.

Виріб із бронзи, ідентифікований як серп, виявлено у 1989 р. південніше с. Коновка на Кельменеччині в уроч. Пуцита (рис. 1). Знахідка невеликого розміру (довжина – 9,9 см (первинно – >11,1 см); ширина (max.) – 2,6 см; товщина (max.) – 0,55 см; вага – 45,6 г), характеризується дугоподібно-колінчастою формою та завуженою до кінця ручкою з двома овальними отворами для кріплення руків'я (рис. 1: б): один – майже на згині в районі переходу до лезової частини (0,8×0,6 см), другий – на округлій п'ятці виробу (1,0×0,4 см). Між отворами проходить незначне